

Vox populi – folkets stemme – er en spalte hvor tidsskriftet løfter frem folks erfaringer med psykiske lidelser og psykisk helsearbeid både historisk og nåtidig. Erfaringene kan ha ulike uttrykk, men må være publisert i en eller annen form og i sin helhet utarbeidet av personen selv.

Psykosens ensomhet er helt sann

Elgard Jonsson

Tokfursten

Dualis Pocket, Sverige, 1986

Jeg husker godt første gang jeg hørte om *Tokfursten* av Elgard Johnsson. Jeg satt på vaktrommet på en akuttpsykiatrisk avdeling et sted i Norge. En av mine kollegaer hadde lest boka. Hun likte den, og fortalte entusiastisk at forfatteren hadde hatt en schizofrenidiagnose, men var blitt frisk takket være god hjelp fra en psykoterapeut som het Barbro Sandin. Nå var pasienten selv blitt psykoterapeut. Da startet diskusjonen. Han kunne jo ikke ha vært schizofren når han var blitt frisk? Det gikk jo ikke an å jobbe psykoterapeutisk med folk med den diagnosen? Og ingen fagfolk burde «gå så opp i» en pasient slik som Barbro Sandin hadde gjort. Det ville garantert gå ut over andre pasienter, og ikke minst eget privatliv. Barbro Sandin hadde jo til og med tatt pasienten med hjem til jul!! Debatten synes å ha mye til felles med diskusjonen som har vært omkring Arnhild Lauveng; hun måtte jo også ha blitt feildiagnostisert siden hun hadde klart å utdanne seg til psykolog.¹

Når det gjelder Elgard Johnsen var det noen på vaktrommet som flere år senere sa at han var blitt psykotisk igjen. Et lettelsens sukk gikk gjennom rommet: Heldigvis fikk vi rett – puh. Folk med schizofrenidiagnoser kan ikke bli friske. I ettertid kan man reflektere over dette. Var det kun et rykte satt ut for å opprettholde en sannhet? I så fall: Spiller det egentlig noen rolle om Elgard Jonsson hadde blitt psykotisk igjen? Eller hvem som helst? Kan man i så fall ikke få tilatelse til å være frisk i perioder? Psykiske lidelser kan vel uansett komme og gå?

Det som garantert spiller en rolle er de forventningene man som psykisk lidende blir møtt med: Noen forventninger dreper håpet, andre forventninger bidrar til å holde motet oppe.

Tokfursten er både en sterk og fenomennær fortelling om et smertefullt, psykotisk liv, og det er en bok om å komme seg. Ved hjelp av Elgard Jonssons egenerfarte beskrivelser vil jeg i det videre først prøve å gjenskape noe av psykosens vesen, og samtidig vise hvordan denne ikke er uavhengig av hvem man møter. Dernest vil jeg illustrere hvordan han beskriver den gode hjelpen. Til sist tar jeg opp spørsmålet jeg sitter igjen med etter å ha tenkt gjennom diskusjonen på vaktrommet. Hvorfor synes det så viktig å forstå schizofreni som en kronisk sykdom når denne forståelsen bidrar til å ta fra folk håpet, og man også vet at forskning viser at man kan bli frisk igjen?

Forfatteren problematiserer «sannhet» allerede i forordet. Er psykosens vesen sant?:

Jag gör inte anspråk at denna beskrivning av sju år på dårhus ska uppfattas och bedömas som en sann skildring. När man är galen så är man inte omdömesgild utan helt uppslukad av sina föreställningar om «den andra sidan», utifrån denna förvrängda världsuppfattningen är det dock en «sann skildring. (s. 9).

Og bokas budskap blir sant. Så sant at Jonssons erfaringer oppleves kroppslig hos meg som leser, men blir vanskelig å gjenfortelle. Jeg finner ikke ordene for å beskrive det han erfarer. Og da er det av stor betydning at han har funnet de. Dette fordi min tekstliggjøring av opplevelsene hans på mange måter dreper innholdet; gjør det teoretisk, flatt, kjedelig. Schizofreni blir noe som ikke angår meg, men de andre langt der ute. Schizofreni omtaler Jonsson selv som et falskt *jeg* omsluttet av mørke og «det tomme intet»; og det beskrives som veldig, veldig vondt.

Veien til det første oppholdet på mentalsykehus foregikk i en Renault sammen med *själspestens hjälpare*, som forfatteren også kaller *Guds drenger*. På sykehuset opplevde han at de pakket ned sjelen hans i journalpermene: «[...] psykiatriske journaler endast gömmer en massa dumheter. Där hade mitt jag sin existens.» (s. 15). Utenfor permene var han ikke lenger en person. Han ble identitetsløs og innelåst. Kontrollen over livet var overlatt til andre: Fuglene fulgte etter ham; befalte og kritiserte. De dominerte over ham. Salen han sov på var for seks personer, alle «tokar». Ved ankomsten til sykehuset måtte han dusje og skifte til pasientklær. Han var ikke lenger Elgard, men en pasient akkurat som alle de andre pasientene. Selv klærne var like. Om å være innelåst på sykehuset skriver han:

Jag var ingen brottsling eller våldsmann. Bara så ledsen, bara så ensam. [---] Var det verkligen ett sjukhus? Hade de lurat mig? Det stämde inte med mina förhoppningar. Som jag tjatat för att komma hit! Vilken idiot jag måste vara? (Jonsson, 1986, s. 23).

Forfatteren erfarte at fuglene tok kontroll, at de ansatte tok kontroll. Sykehuset var en disiplinert verden. Dette illustreres ved at han kaller en av de ansatte *admiralen*, andre er feltherrer, Napoleon, Fader Trollspös eller til og med selveste Gud Fader. Jonsson skriver om en tur til kiosken: «Först gick en korporal... så vi tokar då... och längst bak i kolonnen gick två korporaler till» (s. 79).

I boka beskrives «sömnrycker» og «kloka föreskrifter» som resulterte i total passivitet til tross for at det ble bestemt arbeidsterapi hvor pasientene måtte montere klessklyper. Troen på medikamenter var stor, «psykotiska tillstånd beror på biokemiska förändringar i hjärnen» (s. 30), og legene kartla Jonssons hallusinasjoner og forsøkte å finne den rette medisin. Forfatterens erfaring med medisiner beskrives slik:

Begärlig drack jag de uppmätta hibernaldropparna med knuff inn i de sovandes rike. Eldfågeln flög längre bort från verkligheten för varje droppe. Det smakade medicin – det smakade «nu blir jag frisk». I förtvivla grep mine händer efter halmstrå, och Fader Trollspös sago-lampa skulle söva mig. (s. 36).

Til tross for medisineringsen, var fortsatt opplevelsene av å ikke være noen og samtidig være en brikke i et spill, sterke og skremmende. Medisinene hadde liten effekt mente legene, og det ble derfor forsøkt ECT-behandling og insulinsjokkbehandling. «För inte kunde jag säga nej til ström, när den erbjöds mitt tokiga sinna?» (s. 56), skriver forfatteren. Men det hjalp ikke for verken ensomheten eller lengselen tilbake til menneskene. I beskrivelsen av psykosen blir ensomhetsfølelsen sann, helt utrolig sann og svært fremtredende.

Etter mange år i psykosens verden møtte Elgard Jonsson psykoterapeut Barbro Sandin som på den tiden var student på Walla Vårdhem. Jonsson dedikerte boka til henne og hun får æren for å ha hjulpen ham. Sammen med Sandin tok han de første skrittene på «veien tilbake til menneskene», som er hans betegnelse på tilfriskningsprosessen. Han viser tydelig at det er mulig å komme ut av mørket, smerten og ensomheten, og inn i fellesskapet. Han forteller at det finnes håp. Samværet med Sandin blir som å komme til et sted der kjærligheten finnes. Han skriver: «... tenk vad lite mänsklighet kunde lindra den store brand som fjärmade Tokfurster från det lockande mänskoriket.» (s. 89). En fornemmelse av at psykoterapeuten kanskje var en som «inte klöv orden i sanning och lögn? Kunde hon tala om... varför det fanns så många helveten på jord?» (s. 168). Hun forsto. Hun kunne med andre ord snakke med ham om det som opptok ham mest, det som andre kalte psykose. Mens de sammen gikk i en vakker park rundt behandlingshjemmet, opplevde Jonsson at Sandin forholdt seg til ham som et menneske. Det startet med at han stilte spørsmålet: «Var jag et människa i världen, som alla andre?» (s. 184).

Hvorfor synes det så viktig å forstå schizofreni som en kronisk sykdom når denne forståelsen ikke har rot i virkeligheten og samtidig bidrar til å ta fra folk håpet?

Det skremmende, det ensomme og det håpløse livet som Jonsson har erfaring med, må nødvendigvis prege et menneske selv om han eller hun har «funnet veien tilbake til menneskene» igjen. Redselen for at det vonde kan komme tilbake, kan virke inn på hverdagslivet. Kan kontrollen forsvinne og mørke, skumle fugler overta kommandoen igjen? Og hva med identiteten? Vil den forsvinne igjen? Slik kan jeg bare fantasere om hvordan man kan ha det i etterkant av psykotiske opplevelser. Og da kan det vel også tenkes at vaktromsforståelsen av schizofreni som en kronisk sykdom, forsterker frykten. At denne tenkningen rett og slett blir det godes fiende.

I boka formidler Jonsson sin sannhet om psykose. Den handler om ensomhet, identitetsløshet, manglende kontroll og stor, stor smerte. Det er en annen sannhet enn den som eksisterte på vaktrommet. I dette rommet var pasientene de der ute med assosiasjonsforstyrrelser, ambivalens, autisme og affektavflating. Ensomheten og smerten er ikke nevnt i diagnostiske kriterier. Heller ikke er håpet og kjærligheten nevnt i behandlingskriteriene.

Håpet og kjærligheten som Barbro Sandin møtte Elgard Jonsson med, representerer en annen sannhet om hva som hjelper enn den som representerer ansatte på vaktrommet. For å ivareta vaktrommets berettigelse, en selv som fagpersoner og en forståelse av schizofreni som en alvorlig medisinsk, psykiatrisk lidelse, synes det derfor nødvendig å tenke at Jonsson kun hadde en god periode. Slik sett blir makten plassert der den hører hjemme – hos de med den mest riktige sannheten.

Note

¹ Dette skriver Arnhild Lauveng om i boka *Unyttig som en rose*. Cappelen, Oslo, 2006.

Inger Beate Larsen

inger.b.larsen@uia.no